

a bevezető tanulmányban – itt sem történik említés Komját sajátos „proletkult-kiáltványáról” s ily módon az *Egység* elméleti platformjának legfőbb jellegzetességéről nem kapunk képet.

A versek válogatásában némileg a bevezető tanulmány szemléletének nyomait lehet felfedezni: a tipikusan pesszimista versek közül több hiányzik (*Epitáfium, Sírátás*), mint ahogy több karakterisztikus avantgardista alkotás is kimaradt (*Piac közepén, Utca!*). Vitatható néhány vers datálása és korszakolása is. A verseket (a tartalomjegyzékkel ellentétben) nem választja el az *Életre köszöntő* előtt új fejezetet jelző évszám; de vitatható a tartalomjegyzék periodizációja is. 1920-at nem lehet merev választóvonalként felfogni; a történelmi forduló 1919 augusztu-

sának elején következett be. A Tanácsköztársaság bukása után írott verseknek (*Hitvalló dac, Legjobbak sorsa*) nem szabad külön, kerülniök az emigrációban születettéktől. (Az 1957-es kiadásban egyébként mindkettő még mint 1920-as vers szerepelt.) Az sem indokolt, hogy a kötet záróverseként *A nemzetközi brigád indulója* kerül az *Öröm helyére*; az *Összegyűjtött Művekben* – helyesen – Komját legutolsó verse zárta be a kötetet.

A korábbi összeállításokkal szemben végre válogatást kapunk Komját Aladár műfordításából is és némileg bővült publicisztikájának bemutatásáig. Az összeállítás végén példászerű jegyzetanyag és – Hegedűs Éva, valamint *Vámos Éva* jóvoltából – részletes bibliográfia található.

Szabó György

*

A magyar stilsztika útja. Sajtó alá rendezte, a lexikont és a bibliográfiát összeállította: Szathmári István. Bp. 1961. Gondolat K. XVI, 701 l.

De strygis, *quae non sunt*... Szathmári István kötetét nagy várakozással és némi aggodalommal vettük a kezünkbe. Várakozásunkban nem csalódtunk, de a mű elolvasása arról győzött meg, hogy aggodalmunk sem volt alaptalan. A magyar stilsztikának voltak úttörői – közülük pl. Verseyhyt egészen új megvilágításban látjuk a kötetben közölt szemelvények alapján –, de talán egészen a századfordulóig csak úttörői voltak: *útja* nem. Szinte a legújabb időkig épp az a folytonosság, eredményt eredményre építő rend hiányzik belőle, amely úttá tehetné a történetét. Művelőit időben, térben, műveltségben, érdeklődésben, fölfogásban világok választják el egymástól, mindegyik magános gondolkodó, legföljebb idegen példákön buzduló „magántudós”, kutatásaik eredményét csak mi rendezhetjük egységessé.

Szathmári István bevezető tanulmánya szerint a kötet célja az, „hogy egyfelől bemutassa a mai magyar stilsztika előzményeit, hagyományait, másfelől összegezze az eddigi eredményeket, és végül – ezek alapján – perspektívát és segítséget adjon a további kutatások számára” (VI.). A kötet ily módon három világosan elkülönülő részre oszlik. Az elsőben Sylvester János, Geleji Katona István, Verseyhy Ferenc, Szvorényi József, Kulcsár Endre, Kulcsár Gyula és Zlinszky Aladár stilsztikai vonatkozású írásaiból kapunk szemelvényeket, illetve a legutóbbtól terjedelmes teljes műveket. A második részben a stiluskutatás legújabb eredményeit „A stilsztikai fogalmak lexikoná”-ban rögzíti a szerző. Végül a harmadikban

bibliográfiát ad (fogalmak és írók szerint) „a további kutatások” megkönnyítése érdekében.

A *Bevezetés* ismerteti a szemelvény-anyag kiválasztásának szempontjait. A régebbi szerzőktől olyan szemelvényeket közöl a kötet, „amelyek a fejlődés egyes láncszemeit mutatják”, az újabaktól pedig olyan tanulmányokat, amelyek „a modern stilsztika felé” mutatnak. Sajnálkozva említi a szerkesztő a keresztező megfontolásokat: elsősorban azt, hogy Révai, Kazinczy, Négyesy idevágó munkáiból a kiadó önálló szemelvény-gyűjteményt akar publikálni, így azok a kötetből teljesen kimaradtak.

Az olvasóban óhatatlanul fölmerül a kétély: nem lett volna-e szerencsésebb az itt szereplő szemelvény-anyagot a lexikontól és a bibliográfiától elválasztva inkább a tervezett Révai – Kazinczy – Négyesy-gyűjteménnyel foglalni egy kötetbe. A múltból egy-ségesebb képet alkothattunk volna úgy, s nem lett volna olyan feltűnő, hogy a jelen tudományos álláspontokat rögzítő lexikon nagyon-nagyon ritkán merít épp az idézett szerzők műveiből, s csaknem teljes egészében azoknak a modern stiluskutatóknak eredményeire épít, akiknek írásaiból (érthető módon) a kötetben szemelvényt nem kapunk, csak nevükkel, írásaik címével találkozunk a bibliográfiában.

A kötet legproblematisabb harmada az első, címadó rész. A helyesen kitzított elvek következetes alkalmazása, határozottabb szerkesztői munka ezt a részt sokkal értékesebbé tehetné volna. Így is sokat tanultunk belőle. De a szerkesztő nem bánik eléggé mérésen és céltudatosan az anyagával. A „régebbiektől” inkább izelítőt ad, a kellenél kevesebbet, de olykor mégis szükségtelent is. Verseyhytől pl. sokkal többet szeretnénk,

Szvorényi értékes vagy legalább érdekes meglátásai elvesznek már avult és magyarázatra, helyesbítésre szoruló példáinak arádatában. Zlinszkytól viszont kár volt összefüggő tanulmányokat közölni. A közreadott tanulmányokban helyenként csaknem szóról szóra önmagát ismétli a szerző.

Nagyon lelkiismeretes a közölt szemelvények jegyzetanyaga. Olykor majdhogynem több, mint lelkiismeretes. A kötet „kiváltképp a pedagógusok, az egyetemisták és a középiskolások” számára készült. Minek magyarázza akkor Trója, Spárta stb. nevét, a jakobinusok, sztoikusok kiletét a szépirodalmi műfajok fogalmát? Egy-egy jelentéktelen, nem is nyelvészeti vonatkozású jegyzet önálló lexikoncikké dagad, s közben elvész a jegyzetek legfőbb hivatása: a régi szerző valóban eredeti és értékes meglátásainak fölcilllantása, kellő megvilágításba való beállítás. A bőbeszédűség néha a pontosságának is kárára válik (237, 365, 422, 570, 573). És miért hasonlítják a jegyzetek a szemelvényekben szereplő nyelvi példaanyagot – mintegy a szerzőt helyesbítve – minduntalan a mai nyelvállapothoz? Ahelyett, hogy eligazítaná, ez inkább megzavarja az olvasót: azt a látszatot kelti, hogy a szerző elvi megállapítása helytelen vagy túlhaladott, pedig valójában nem a stilisztikai fölfogás módosult, hanem a nyelv változott azóta.

Ez a tudománytörténeti rész azonban valószínűleg csak a szakembereket fogja érdekelni. A lexikont és a bibliográfiát viszont csaknem kizárólag dicséret illeti. A stilisztikai fogalmak világos, könnyű meghatározásán és magyarázatan túl illusztráló idézeteket is közöl a szerző, biztos arányérzékkel szán nagyobb teret a súlyosabb kérdések részletes taglalására, és említ egy-egy mondatban apró finomságokat. Ez a rész valóban mindenkihez szól: a szakember és a művelt laikus egyforma haszonnal és örömmel forogathatja. Az utána következő bibliográfiával együtt olyanféle jelentősége lehet a magyar stilisztikában, mint a *Szófejtő szótár*nak az etimológiai kutatások terén: eredményeket összegez, eligazít.

Itt-ott talán többet kívánna az olvasó, vitatkozni is lehet egy-egy cikk megállapításaival. Egészében véve azonban nagy eredményként kell elkönyvelnünk ezt a lexikont. Szerkezeti megfontolásként felvetődik a kérdés: nem lett volna-e hasznos a lexikon cikkeit egybefoglalni a bibliográfia vonatkozó részeivel. Talán mégis a szerzőnek volt igazga: a bibliográfia inkább a szakembernek szól, a közlése a lexikoncikké egységes, kiemelt súlyozott megállapításait a viták bizonytalanságának tükrévé változtatta volna, s ez a szakembernek nincs kárára, de a tájékozódást kereső olvasónak igen.

Általános kérdésként egyedül az vetődött

föl bennünk, nem kellett volna-e a lexikonban és a bibliográfiában egyaránt helyet adni a verstan fontosabb címszavainak (ritmus, ütem stb.). Hiszen a verstan rendszertani hovátartozása eléggé bizonytalan: irodalomtudomány és nyelvészet között könnyen pad alatt találja magát. A lexikonból hiányzik talán néhány szócikk (pl.: humor), a cikkek példaanyagából egy-két nagyon jellegzetes író (pl. Szabó Dezső) s a bibliográfiából jelentősebb költők, írók neve (Nagy László). Itt-ott a bibliográfia adatait is kiegészíthetnők. A Kovalovszkytól (Nyr. LXXXV. 486.) említett köteteken kívül hiányzik pl. Rónay György: *A regény és az élet*. 1947.; Vértessy Jenő: *A magyar romantikus dráma*. 1913.; Barta János: *Madách Imre*. 1942. Az esszéisták közül többször hiába kerestük Halász Gábor, Szerb Antal, Babits, Kosztolányi írásait. S a folyóiratok feldolgozása sem egyenletes: talán inkább kevesebb folyóiratot kellett volna a szerzőnek kiválasztania, azokból viszont a valóban jelentős cikkeket lehető teljességgel összegyűjtve.

Mindez azonban csak apró igazítás. Az egész munka nagy érték, és őszinte elismerést érdemel.

Jelenits István

Crosnensis Ruthenus, Paulus: Carmina. Editio: Maria Cytowska. Varsoviae, 1962. Panstwowe Wydawnictwo Naukowe. 211 p. (Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi. Vol. 8.)

Lengyel barátaink is jól tudják, hogy a marxista történeti diszciplínák egészséges fejlődése, gyors kibontakozása és eredményesége elképzelhetetlen a források zövegének minél teljesebb, alaposabb, korszerű kritikai közzététele nélkül. Ennek jegyében adják ki sorra történeti és kulturális múltjuk legfontosabb forrásait, alapszövegeit. S ebből fejlett humanizmus-kutatásuk is kiveszi a maga részét, melynek beszedes bizonyossága, hogy a Kumaniecki professzor szerkesztette *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* sorozatnak eddig már nyolc értékes kötete látott napvilágot.

Az ismertető nyolcadik kötet Paulus Crosnensis Ruthenusnak, a XVI. század elején fellépett lengyel humanista filológus és költő nemzedék egyik reprezentánsának latin verseit és néhány prózai darabját tartalmazza – Kumaniecki fiatal tanítványának, Maria Cytowskának mintaszerű gondozásában.

Paulus Crosnensis sohasem tartozott az európai humanista irodalom csillagai közé, sőt, még a lengyel humanista poéták karában is szerény hely illeti: afféle iskola csináló poeta doctus, kiből minden jobb egyetem tájékán tucatnyi akadt. Jelentőségét nem is